

30.

ACC. N:R M. 16493: 1-21.

Landskap: Thåne Upptecknare: seminariövning 28. 4. 1964
 Härad: på Folkleksarkivet
 Socken: Lunds stad Berättare: ard. chef Einar Brandt, f. år 1908 i Lund
 Berättarens yrke: disp. Daniel Bagner, f. år 1905 i Lund
 Uppteckningsår: 1964 Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Traditioner s. 1-21.
 (sem. övn. 28/4 1964.)

Skriv endast på denna sida.

30.

Brandt - Bagner

Sen. övn.

FOLKLIVSARKIVET

FINNGATAN 8

14 ms.

LUND

30.
ACC. N:R M. 16493.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Referat av seminarieövning med det högre seminariet
på Folklivsarkivet den 28.4. 1964.

Ordförande: Docent Sven B. Ek

Inbjudna gäster: avdelningschef Einar Brandt *f. år 1908 i Lund*
disponent Daniel Bagner *f. år 1905 i Lund*

Övriga närvarande: Se docent Eks protokollbok.

Referent: Karin Frid

30.

ACC. N:R M. 16493:/.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Ek: /Först en allmän introduktion av seminarieövningsserien om "Nöden" och ett omnämnande av de preliminära fältundersökningar som nu gjorts av studenterna.../

Det har tydligen funnits ett visst kontaktproblem mellan den judiska befolkningen och den övriga delen av befolkningen i "Nöden". Detta problem hade jag tänkt skulle utgöra huvudtemat för den här seminarieövningen. Till diskussionen har inbjudits avdelningschef Einar Brandt och disponent Daniel Bagner.

Först har vi de här uttrycken "Nöden" och "Judéen". Skulle Ni vilja definiera dem? Vad var egentligen "Judéen"?

Brandt: Bland oss har meningarna gått isär om begränsningen av "Nöden". /Han svarade exakt så!/ För min del anser jag att det omfattade följande: området norr om Stora Tvärgatan upp till L:a Tvärgatan, söderut nådde det ner till Esplanaden, västerut begränsades det då av L:a Södergatan och österut av Råbygatan. Men andra anser att det bara var södra delen av Stora Tvärgatan och området söder därom. Min motivering för den större omfattningen är att jag tyckte befolkningen var enhetlig i hela det området.

Ek: Kan det eventuellt ha rört sig om en expansion?

Bagner: Jag kanske först skall berätta att jag är född i Hospitalsgatan. De flesta judarna kom från Polen. Det var 1902 - 1905. De sökte upp de judar som redan fanns i stan. Dessa hjälpte dem och ordnade lägenheter till dem, i allmänhet ett rum och kök. Och så mycket jag kommer ihåg

ACC. N:R M. 16493:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

begränsades Judéen till Korsgatan, Trädgårdsgatan, Mariagatan, Hospitalsgatan och Prennegatan.

Brandt: Alltså till området söder om Stora Tvärgatan.

Bagner: Ja. Jag är själv född 1905 alltså, och 1910 - 1912 bodde de flesta judarna i de kvarteren.

Ek: Hur stor var den judiska befolkningen?

Bagner: Det fanns omkring 200 judiska familjer i hela stan, man kan säga mellan 1905 och 1920, eller om vi säger de första 25 åren på 1900-talet, alltså 1900 - 1925. Att här var så många, och att de kom till Lund, det hade sin orsak i att de första som kom till Lund var mycket ortodoxa judar, och de andra sökte sig till Lund för att det var den mest ortodoxa församlingen i Sverige.

Ek: Var det i allmänhet släktingar som kom?

Bagner: Ja, det fanns de som var släktingar men också bekanta och sådana som bara var från samma stad.

Ek: Hurudan var yrkesfördelningen därnere?

Brandt: Ja, de flesta var kroppsarbetare, byggnadsarbetare och fabriksarbetare. Men där fanns också en del hantverkare och sådana som vi kallade "småskutt", som var sina egna och utövade sitt yrke i liten skala alltså. Judarna, de var "lurendrejare" mest, som vi sade. De begärde alltid högre priser, för de räknade med att jobbarna skulle pruta. Det var en utpräglad fattigdom både bland judarna och de andra. Men man får säga att de bar sin fattigdom bra.

Bagner: Den största procenten av judarna var gårdfarihandlare. Men där var t.ex. en skomakare, och min far han var religionslärare. Av gårdfarihandlarna kunde man särskilja två typer. Där fanns de, som höll sig kring Lund - Sjöbo, Tomelilla och Ystad alltså - för de ville vara hemma igen till sabbaten. Men så fanns det de, som for längre bort, uppåt landet, ja ända upp till Norrland. De kunde vara borta upp till 3 - 6 månader. Så kom de t.ex. hem till september, det är liksom vårt nyår, till lövhyddehögtiden eller till påsk. Dessa senare hade i allmänhet inte några familjer. De som bara höll sig till trakterna kring Lund hade oftast familjer.

Brandt: De fattigaste judarna hade stora barnaskaror. Men hur fattiga de än var, gick de aldrig till den motsatta kategorien människor. Det var en utprägladesolidaritet mellan judarna, som lände dem till heder.

Ek: Vad var det för handel judarna bedrev?

Bagner: De sålde underkläder, skjortor, kostymtyger, klänningstyger, ja, helt enkelt allt sådant som de kunde ha på ryggen. Det var ju många som gick. De hade inte råd med cykel. Men sen var det klart många som skaffade sig det. Där var också de som använde tåget och låg borta då från måndagen till fredagen.

Ek: Kan man säga att de hade sina bestämda kundkretsar?

Bagner: Ja, de hade sina distrikt. Jag minns när jag var liten och satt i synagogan att de satt och pratade om det. Ja, det hörs kanske konstigt, att de pratade om sådant i synagogan, men det hörde till att man kom så där

*för att få
hjälp
(BE)*

en 15 - 20 minuter i förväg, och då pratades det ju om att den och den hade varit hos den kunden, och den och den hade varit där eller där.

Brandt: Jag minns en liten blyxtbild. En del judar handlade ju med lump, och där var särskilt en liten, smutsig och skäggig jude som hette Fischbein, som samlade lump. När han kom hem, tömde han ut all lumpen på gården, och då skulle alla dit och se vad det var han hade fått i säcken. Även arbetarglyttarna sprang dit. Det var en riktig attraktion i kvarteren. På tal om hans skägg förresten, så var det väl ganska ovanligt med skäggiga judar, och senare generationer judar är väl i allmänhet slätrakade.

Ek: Beträffande utseendet, var det något annat särskilt anmärkningsvärt där?

Bagner: Nä, det var det väl egentligen inte. Men jag kanske först skall berätta varför judarna ~~egentligen~~ kom till Sverige. De var helt enkelt rädda för exercisen. I Polen och Ryssland hade man mycket lång exercistid, c:a 3 - 3½ år. Min far gjorde sin exercis i Petersburg. Petersburg var ju på den tiden huvudsakligen bara till för de intellektuella. Min far var ritualspektare. Ryssarna var emot de judiska ritualerna. Men trots detta blev min far kommenderad dit för att judarna där skulle få ritualenligt slaktat kött. Han var gift då - han var förresten bara 18 år när han gifte sig med min mor, och hon var bara 16 år - men fick bara komma hem omkring 3 ggr om året. Exercisen var som sagt mycket hård, och därför försökte ungdomarna ofta fly, när de närmade sig värnpliktsåldern, antingen legitimt eller på annat sätt. Och första generationen judar som kom hit till Sverige var just sådana ungdomar.

Brandt: Jag minns en annan episod som min bror berättat. Han gick i skola hos en fröken Trädgård. Hon straffade barnen genom att låta en icke jude sitta vid sidan om en jude. /I det här fallet rörde det sig om en pojke som placerats intill en liten jude flicka. Jag hann inte uppfatta detaljerna i Brandts berättelse./

Judarna fick inte dricka sprit och slogs väl heller inte med varandra, men jobbarna därnere drack ju, och när de druckit blev det alltid bråk. Då hörde det nästan till regeln att en drucken jobbare gav sig ut och på en oskyldig jude och gav han på käften, och juden slog underligt nog aldrig igen.

Bagner: Ah, de slog nog tillbaka ibland, men det stämmer att spritförtäringen inte var utpräglad bland judarna - åtminstone inte så att det var synligt utåt! Men visst förekom det också att judarna drack ibland.

Brandt: Jag minns också att vi tyckte det var underligt, när judarna vid sina begravningar följde med ner till mejeriet och där lade stenar på kistan och kastade sten efter vagnen när den fortsatte. Jag tänker på ett Levertincitat: "/---/ lägg sten /---/ ej blommor". Finns det egentligen någon förklaring på den seden?

Bagner: Det är alldeles riktigt att vi gjorde så, men jag har ingen förklaring på det. Däremot vet jag att en missuppfattning florerade, om att vi begravde våra döda i en upprättstående kista, och att kistan hanterades upprätt. Men allt det är fullständigt lögn!

/ Livlig allmän diskussion med anledning av att våra sagesmän vid intervjuerna

ACC. N:R M. 16493:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

just uppläst om dessa förhållanden./

Puktörne: Det var underligt. Stämmer det inte? Jag har faktiskt hört det av en dödgrävare.

Bagner: I Malmö?

Puktörne: Nej, i Lund. Stämmer det heller inte att de omkringstående deltog i mullkastningen?

Bagner: Jo, det är däremot riktigt. /Närmare beskrivning av ceremonien./

Busch: Min sagesman berättade också, att judarna la pengar i kistan.

Bagner: Det är fullständigt gripet ur luften! Det säger ju sig självt, att om man har pengar, så har man bättre användning för dem på annat sätt än att lägga dem i kistan.

Busch: Han antydde också något om att judarna inte hade riktiga kistor utan bara någon sorts låda.

Bagner: Ja, inte låda, men att kistan var mycket enkel, det är riktigt. / Detaljerad redogörelse för kistformen i Polen som tidvis bara bestod av en träbotten med ett par bräder vid sidorna./ Men här i Sverige har det alltid varit riktiga täckta kistor, men mycket enkla sådana.

Frid: Min sagesman antydde möjligheten att stenkastningen efter likvagnen eventuellt hade något med stenandet av Jesus att göra?

Bagner: Jag har hört det från annat håll också, men jag tror inte alls det har med det att göra, men jag skall undersöka om det finns någon förklaring till seden.

/ Allmän diskussion. /Inlägg av Egardt om nordiska variationer av seden och dess i övrigt stora utbredning i besläktade former./

Brandt: Det fanns annat också som väckte uppmärksamhet, t.ex. det att männen satt med mössa på inomhus, och att magistern gick omkring i fotsid kläddräkt med mössa på huvudet. Det tyckte vi var mycket säreget.

Bagner: Det är riktigt. Den som förrättade gudstjänsten var klädd så. Och även alla de andra hade en bönemantel och huvudbonad på under gudstjänsten.

Brandt: Sen var det det här med att juden på fredagskvällen och lördagen inte fick tända eld. Då använde sig judarna av oss. De kom in och bad, att vi skulle göra det. Det var i allmänhet ett gott förhållande. När sen påsken kom fick vi osyrat bröd. Det var en sorts mycket sprött och tunt bröd, som vi tyckte var gott. Vi lönades på så sätt.

Bagner: Ja, det var vid fredagshelgen. Den hölls mycket strängt hos oss. Det är mycket sällsynt. Jag minns när vi var små, vi fick lägga oss i mörker. Vi vågade inte tända. Och vi fick äta kall mat om lördagarna. /Utläggning om kall kyckling på lördagen än i dag.../ Bestämmelserna lättade senare.

Egardt: Det är två saker jag skulle vilja fråga om. Dels, hurudan var judarnas inställning till den övfiga befolkningen? Och dels, hur anammades de svenska sederna av judarna?

Bagner: Förhållandet till svenskarna var gott, måste man nog säga.

Brandt: Ja det stämmer.

Bagner: Jag måste säga, jag har aldrig varit i konflikt med någon svensk.

Egardt: Ja, men var det inte någonting som ni tyckte var underligt eller löjligt t.ex. i deras seder?

ACC. N:R.

M. 16493:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Bagner: Nä, det kan jag inte säga. Aldrig löjligt, men det var ju annorlunda.

Julen t.ex. där har vi ju vår ~~Hallucka~~/?/ fest, som vi firar i 7 dagar.

Det är liksom vår julhelg. /Utläggning om religiösa orsaker./ Men vi har ju ingen julgrän och sånt.

Egardt: Men fanns det då inte någon avundsjuke/på t.ex. julgfansbruket?

Bagner: Nä, vi tänkte inte på det viset. Jag minns vi blev bjudna på julfester på "Ugglehemmet" - Församlingshemmet kallades så - och vi tyckte det var hemskt roligt att dansa kring granen där. Dit bjöds alltså judiska barn.

Egardt: Men om man bortser från de religiösa helgerna, hur var det med andra fester? Midsommarfirandet och majstången t.ex.?

Bagner: Oh, det var vi också med och firade. Vi hade majstång inne på vår gård, och det tyckte vi var hemskt roligt.

Egardt: Anammade svenskarna era seder? Lövhyddorna t.ex. togs de upp av de icke judiska familjerna?

Bagner: Nä, våra speciella seder minns jag aldrig att de andra övertog.

Ek: Men för att övergå till det vardagliga umgänget, hur var det med det? Satt man t.ex. och drack kaffe tillsammans?

Bagner: Nä, det var inte vanligt då, men nu förekommer det ju.

Brandt: Vi hade inte samvaro så att vi nödvändigtvis åt eller drack, men vi kom samman ändå, man pratade, vi hjälpte dem med elden vid helgen, och så var det ju all köpenskapen. Man handlade mycket av judarna. Av dem kunde man köpa billigt.

Ek: Men umgänget inom er egen grupp då, Brandt, hur var det?

Hannucka
(Ljusfesten)
/bland barnen

ACC. N:R M. 16493:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Brandt: Jo, där umgicks man ju mer. Kärringarna gick till varandra och dfack kaffe. Kaffet var ju billigt. Och jag minns om söndagsmorgnarna, då skulle mannen ta fram en halva konjak och sen bjöds bekanta in och fick sig en gök. Oh, jag minns dessa söndagsmorgnar, det var ett sånt sus, som alkoholisterna säger. Och efteråt så slickade vi ungar dropparna i glasen, jo, vi tjuvdrack minsann dropparna.

Ek: Nå, hur var det vid era bröllop t.ex.? Bjöds andra av den andra kategorien?

Bagner: Nä, det hölls mycket mycket strikt.

Brandt: Jag minns vi fick en sorts undervisning: den judefamiljen och den och den skulle vi vara artiga mot, men de och de judarna, de var skitta judar! Och där var föresten en som kallades "Döden". Han kallades så för han var blek och körde omkring och sålde sand. Ja, det var underligt med honom, det är ingen som vet vad han hette i verkligheten.

Frid: Min sagesman hade en annan förklaring till varför han kallades "Döden". Hon hade hört att det var för att han under en koleraepidemi på slutet av 1800-talet hade haft hand om att hämta liken i husen och köra dem till gravplatsen.

Brandt: Det har jag då aldrig hört. När skulle den epidemin ha varit?

/Allmän diskussion om tolkningens otrolighet, om engelska och spanska sjukan o.s.v./

Frid: Hon berättade även om en vers / se K.Frids uppteckning av Mathilda Nordströms minnen/ som ungarna brukade ropa efter "Döden", när han kom körandes. Stämmer det, att det var vanligt?

Brandt: Ja, den känner jag igen. Den brukade de skrika efter honom.

Och jag minns en annan gubbe, den där Truls du minns /vänd till Bagner som instämde och i fortsättningen sekunderade Brandt i berättelserna om originalen i "Nöden"/, han var alldeles gul i ansiktet. Han var nere ifrån Lilla Råby och stod på torget. Om honom hette det att han hade sålt sitt liv till anatomen, och så höll de honom med tobak, för att han skulle röka ihjäl sig.

Och sen var där Lumpe-Lars /--- Hann ej uppfatta berättelsen./ Och så "Knorten", Hanssen hette han. Han var bara 1,20 m hög. "Nu kommer "Knasten"" eller "Knorten" brukade de säga.

/ Inpass från någon seminariedeltagare om Johan Gardist/
Ja, Johan Gardist, Thulin hette han egentligen, "han var den störste mannen nere i Nöden" hette det alltid. Han dömdes senare för "tidelagsbrott och annat" som det hette. Det var egentligen en oförarglig och snäll karl till vardags, men ibland tog det fyr, och då slogs han. Han slogs i allmänhet med poliserna. De kunde knappt klara honom, 6 poliser på en gång. Och "Lisa" det var hans bror det. Han var visst plåtslagare /?/. "Hopp, Lisa" sa de, när han kom och vinglade till på gatan. Deras mor söp också något rent förskräckligt.

Ek: Det är ett par frågor jag skulle vilja ställa. Den här samverkan mellan judarna och icke judarna vid helgerna, vad bestod den egentligen ^{av annat} av?

Bagner: Ja, det gällde sådant som att tända fotogenlampan, göra eld i spisen och sådant som hade med elden att göra huvudsakligen.

Brandt: Jag tänker på en sedvänja, som ni hade, med gråterskor vid dödsbädden.

Det tyckte vi var mycket konstigt.

Bagner: Ja, det är riktigt, att det förekom, men däremot inte att vi klädde rummet i vitt. Däremot hängde man över spegeln och stannade klockan.

/Diskussion med anledn. av uppgifter i våra uppteckningar. Spridda korta inlägg och tolkningsförslag, men inga definitiva förklaringar./

/Bagner skickade runt ett tryckt, till svenska översatt tal, som hans far, religionsläraren Abraham Jacobsson Olniansky, hållit på hebreiska vid Oscar II:s död./

Ek: Om vi skulle försöka göra en sammanfattning av kontakterna mellan judarna och icke judarna, så har alltså ingenting framkommit om några dåliga förhållanden. Däremot fanns det tydligen en viss isolering. Men fanns det verkligen inte några mörkare sidor. Jag tycker jag har sett en del antydningar om det i uppteckningar jag läst här. Skrämde man t.ex. inte ungarna för judarna?

Brandt: Jo, för de skäggige judarna. Och det låg väl liksom en aggression mot judarna i luften, men den hade ingen saklig bakgrund. Det var närmast en ingrodd omotiverad inställning. Jag tänker på några familjer, som hade mycket med judarna att göra, Brennbergs t.ex., nog var förhållandena alltid goda.

Bagner: Ja, det är också min uppfattning, men visst förekom det väl - och förekommer än idag - att de sa "judedjävlar" och sådant, men det ändrar inte i det stora hela att kontakterna var goda.

Ek: Men hur var det då med bildning och utbildning ?

Bagner: Vi hade ju den judiska religionsskolan direkt efter den vanliga skolan.

Det var vår s.k. "jeder" /?/. Där skulle vi lära oss hebreiska, religionshistoria o.s.v. Det var en mycket hård skola. Annars var det väl inte så mycket bildande verksamhet, men ungdomsföreningar förekom.

Vår religion ingrep också i skolgången. Jag minns t.ex. 1920, då var det tre judiska ungdomar, som skulle skriva svenska. Och det var en lördag.

Men det är ju vår sabbat, så då fick de inte skriva. De fick begära dispens hos Skolöverstyrelsen, och så fick de sitta inne på rektors-expeditionen och vänta hela lördagen. Först på kvällen fick de sätta igång att skriva.

Brandt: Jag tänker på en annan sak, som retade oss, och det var att judarna aldrig tog något kroppsarbete. De gick bara där med sin säck, tyckte vi.

Bagner: Ja, det har ju alltid varit en gammal käpphäst det där i all judeförföljelse. Men det är riktigt. Judarna har väl alltid ägnat sig huvudsakligen åt köpenskap eller intellektuellt arbete. Men i det nya Israel har judarna visat att de också klarar kroppsarbete.

Busch: Min sagesman använde ett uttryck, som jag inte förstod. Han sa, att judarna brukade ^{säga} gå i "sol". *om att gå i synagogan*

Bagner: "schol", ja, det är jiddisch. "Att gå i schol" betyder "att gå i synagogan".

Puktörne: Fanns det någon särskild gata, dit judarna koncentrerats.

Bagner: Det skulle i så fall vara Hospitalsgatan. 70 % där var judar. Men det fanns också judar vid idrottsplatsen t.ex.. Där bodde 3 familjer, och som barn tyckte vi alltid, att det var så konstigt att de bodde där för

sig själva, och inte ville bo nere hos oss. Och vidare fanns det en familj i Gråbrödersgatan och någon i Tomtegatan.

Frid: För att fråga om en annan sak, så berättade min sagesman om en sorts speciellt gott vetebröd, som judarna bjöd på, och om en i hennes tycke konstig "judesoppa" påler "havregrynssoppa", som tydligen var en kött- och kålsoppa, som var redd med havregryn i st. för med vetemjöl.

Bagner: Ja, det är ett mycket gott vetebröd vi har, som kallas "chrulle". Vi bakar det till sabbaten. Och den där soppan, med den har hon troligen avsett en sorts korngrynssoppa med kött m.m. som vi brukar äta. Något med havregryn, känner jag inte till. *(Kom sedan ihåg att man ännu äter havregryn)*

Ek: Om vi lämnar de här kulinariska diskussionerna, så skulle jag vilja höra litet om er åsikt om "Nöden" i förhållande till andra områden i stan. Hur såg man på dem?

Brandt: Som jag minns det, så var Södergatan och Svanegatan och de gatorna där- omkring med "di höge husen" bara till för "di fine". Det var "djävla överklassare" som bodde där. Jag var springschas en tid hos Ewald Larsson, så då kom jag in i många sådana fina familjer. Och det fina, det bestod i finare, vårdat språk, finare lägenheter, och de röjde en bildning som var helt annorlunda än vår. Sen var där ju "Tattravägen", d.v.s. området öster om Östra Kyrkogården, nuvarande Östervångsvägen, och bortåt Tuna. Där bodde överklass, det var rena överklassområdet! Mellan dem och oss fanns inga som helst kontakter. När man kom där, en mer eller mindre illa klädd arbetarpojke, så blev man bortkörd. De ropade in sina barn. Man kände förtrytelse. Och grabbarna på Katedralsskolan kallade vi

*B. fram-
höll framst
Östervång.
S.B. 2.*

för "Grisar".

Bagner: Och vi som gick där kallade er för "Brackor".

Brandt: Ja, och vi sa alltid att "vi piskade dem" och de ansåg naturligtvis att "de klarade oss", när vi varit i bråk. ^t

Bagner: Och så var där ju Gyllenkroksallé. Där låg de finaste husen, där läroverkslärarna bodde. Och på den tiden var ju Lund garnisonsstad. I 25 var ju förlagt här vid Gamla Valskvarn i L:a Södergatan, så det fanns många fina officerare i stan. Som jag minns det var Gyllenkroks allé, Svanegatan och Magnus Stenbocksgatan de finaste gatorna i stan, Stenbocksgatan väl den allra finaste.

Ek: Var det spänningar mellan områdena?

Brandt: Det fina började uppför Södergatan, och de hade ringklockor nere i ytterdörrarna. Vi brukade ringa där och sen sticka. Vi tog ut vårt hat på det viset. Vi strök som sparvflockar omkring på gatorna, och kunde vi ställa till med något, så gjorde vi det. "Förbannade nödaungar" skrek de fine fruarna i husen från sina fönster.

Bagner: Och minns du Mattsons trädgårdar vid Esplanaden? Där gick vi och plockade krusbär - och knyckte en massa bär. Det var en enda stor trädgård där utefter Esplanaden.

Och "Schäsen", det var en gubbe som t.o.m. sköt efter oss. "Schäs på er" brukade han skrika till ungarna. Han låg där och spelade kort med några andra.

Ek: / Avrundning och tack till kvällens gäster./

*Men i
+ verklig-
heten mer
munnvänder
än blodiga
slagsmål
S.B.-E.*

Seu. övn.

Lisd. 28/4.-64.

Doc. Sk.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

"NÖDEN I LUND"

Diskussion mellan en repre-
sentant för judarna och en
för "svenstarna" i Nöden.

Både herrarna esse om att "Nödens"
gränser i stort gick mellan - Stora
Söderg. - Lilla Tvärg. - Råhyg. - Es-
planaden.

Uppräglade s.k. "judegator"
var Premmegatan och *Hospitalsgatan.
Den stadsdel som kallades "Judeen"
bestod v. största delen av judar (dä-
rar namnet) Det var c:a 200 judiska
familjer, som bodde där. * (70% judar där)

Utmärkande för de judar som
var boende i Lund var deras starka
religion och deras församling här som
ansågs vara Sveriges mest ortodoxa. - Därför fyllde
att deras helger och religiösa festor
fick stor betydelse och att de var
mycket nära med att hålla på air-
fester. Ett exempel på detta är de
gårdshandlare som var ute på
lärningsbygden och reste, men som ändå
inte höll sig längre bort från stan

Ber.: Avd. chef Einar Brandt, f. år 1908 i Lund.
" Disp. Daniel Bagner, f. år 1905 i Lund.

Skåne
Lunds stad
uppt. år: 1964
upptecknare: Seminarieövning 28.4 på Folklivsarkivet

är att de snabbt kunde vara tillbaka på
sabbaten igen. Det fanns naturligtvis även
andra "mindre nogräknade" judar, som
fristog längre resor, ända bort till Väs-
tergötaland, Västmanland, Dalarna, ja, i.o.m.
till Norrland, för att nå sina varor.
Men de hade då i allmänhet ingen faml
att laga häusgen till. Särskilt viktigt
och angeläget var det för dem att vara
hemma vid deras nyår, vilket hos
dem infaller i september månad. (1 sept)

För hållandet mellan jøde och
svensk i denna del av Lened var nys-
ket gott, även herrarna. Bägge är öve-
rens om att i stort sett rådde sällan
missräkna eller avund mot den andra
gruppen, trots skilda kostnader, sedes
och bruk, som kunde ge den andra
gruppen fördelar. Snarare kan man säga
att vänskapen sträcker sig så att de
fick hjälpa varandra i rent praktiska
sing. Såsom att svenskarne fick hjäl-
pa judarna med att tända deras ljus
om lördagarna, eftersom att allt arbete
för judarna är strängligen förbjudet
den dagen.* I gengäld fick då svenskarne
*(efter solnedgången böjde judarna sabbat.)

som fick äta judarnas osyrade bröd
(det är kumt och sprött, ett vitt bröd
med bruna fläckar) samt dricka
deras syrliga vin: På lördagarna fick
judarna p.g.a. förbudet mot arbete
alltid äta kall mat. Deras kött ukt. gint moit.

Överhuvudtaget utgjorde
religionen den största skillnaden mell.
jude och musk. Och eftersom judar-
nas religion innebär större stränghet
och hårdare moraliska krav än mus-
karnas, skulle man kunna tro att
judarna var annorlunda för en del
"frimän" som muskarnas hade.

Men så var ej fallet. Vår Julfest, t.ex.
med julkaute och julklappar ansågs
nog som "roligare" än judarnas
mer stränga och helt annorlunda
Jul, som kallas chaluca feston.
(och som varar i 7 dagar)

Ändock måste man säga
att nu skett en större utjämning de
båda grupperna emellan (antagligen
följd av den allmänna sociala ut-
jämningen i vårt land) och att man

Ber.: Avd. chef Einar Brandt, f. år 1908 i Lund.
": Disp. Daniel Bagner, f. år 1905 i Lund.

Skåne
Lunds stad
Uppt. år: 1964

Upptecknare: Seminarieövning 28.4 1964 på Folklivsarkivet

nu än mer skeddast än för un-
 gar med varandra. I en högre grad
 accepterar man varandras seder och
 bruk; och giftermål, t.ex., de båda
 grupperna emellan, förekommer be-
 tydligt mer nu för tiden än för.
 Förälskan, liksom de flesta fester hos
 judarna, var mycket striktare och
 gick mer hyfsat till än hos svens-
 karna, där det i allmänhet rörs
 rätt kraftigt. Var det slagmål (och
 det var sig sig ovanligt i dessa hvar-
 sig) var det en svensk arbetare
 i allmänhet som satt i gång bråket.
 Judarna, däremot, undvek i möjligaste
 mån slagmål och bråk, utan drog
 sig hellre nedan eller anså sig
 sig av den medelstaans linje.

En del seder var dock lika
 hos både judar och svenskar. En sådan
 sed var t.ex. bruket av majstång (och
 firandet av Midsommar i öst.) som sat-
 tes upp varje liten backgård. Det
 smyckas kaffe-drickandet förekom även
 då, hos både judar och svenskar. Och på
 söndagarna, cognac ^{eller} kaffegök, samt a-

Ber.: Avd. chef Einar Brandt, f. år 1908 i Lund.
" : Disp. Daniel Bagner, f. år 1905 i Lund.

Upptecknare: Seminarieövning 28.4 1964 på Folklivsarkivet

Skåne
Lunds stad
Uppt. år: 1964

garröknings. Då samledes gärna vår-
ra svenska familjer och slog sig ihop
på jultiden, men dekl. gravningarna
var ej lika vanligt hos judarna.

Judarnas ^{*}begravningsceremo-
nier var helt annorlunda än sve-
skarnas. De hade t. ex. gråterskor vid
begravningarna. Och vid ett dödsfall
i ett hus hos judarna skulle alla
speglar vändas mot väggen och
luset i sandliga klockor släckas.
Man satte lakar för järsten och ljus
vid den dödes bädd. Vid likfärd från
hemmet till synagogan eller annan
plats där begravningen skulle hållas
ströddes uris eller grauhoist
längs vägen. T. o. m. sand på gatan
frickan. "Döden" kallades den man
som sålde sanden till begravnin-
gar. = Judarnas synagoga låg på
Premergatan. "Privata" judiska mäs-
sor hölls även hos byggmästare
Olsson på Trädgårdsgatan.

Det fanns många gamla ori-
ginal och märkliga figurer i "Nöden".

* = Judarna har aldrig blommat vid
sina begravningar att kyla den döde ned.
Hos dem är det kvinnorna som öser de 3 skovarna
med sin graven!

"Lumpse-Lars" och "Knorten" var
 två av de gamla originella gub-
 barna. En annan man, värd att
 minnas, var en stor och väldigt
 stark karl som kallades "Ga-
 clisten". Han älskade att slå, i
 all symmetri mot Joris Thulin,
 den lude som väl riktigt räd-
 de sig honom. De andra gubbarna
 var lugnt rädda för honom. En
 annan märklig man var Oliu-
shy, allmänt kallad "Högs-Lisa".

Till slut nämnder något [och om] om
 den övriga stadsbefolkningens syn
 på dem som bodde i "Nöden" =

De som bodde utanför "Nö-
 den" kallades av dessa sämre lottade
 för: "Djävla överklassare". Dessa "över-
 klassare" avsåg finare, de frände sig
 och klädde sig bättre, hade mer värdat
 språk.* Vid Östra Vägs vägen bodde någ-
 ra av de "finaste" judarna. Kom det
 en 3-4 pojkar i skolåldern förbi där
 blev barnen som bodde i husen för

* "Grisar" kallades "Kette-skolans" elever för.
 "Brackor" - " - Nödens ungar. Dagliga slagsmål
 utbrötades ständigt mellan dessa två "ligror".

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Ber.: Avd. chef Einar Brandt, f. år 1908 i Lund.
" : Disp. Daniel Bagner, f. år 1905 i Lund.Skåne
Lunds stad
Uppt. år: 1964

Upptecknare: Seminarieövning 28.4 1964 på Folklivsarkivet

den gatan utrograde, by de var för
fina för att beblanda sig med
"nödaougar" (propuläit uttryck de
vuxna kallat för som skällsord för
barnen i "Nöden"). På Gyllenkrokar-
allén bodde också "fint folk". Men
där bodde mest lärare och officerare.
Speubochergatan var också "fin gate"
för den tiden. Dessa gator satte
med sina innevånare verkligen
sin prägel på den delen av sta-
den som närmast mot den all-
deles i närheten liggande "Nöden"
där allmodet verkligen blev en
mer påfallande gränslinje.

Avskrivet från mina
anteckningar vid semi-
narie övn. den 28/4. 64.

Birgitta

Lund. 20/5. 64.

Ljungdahl